

Justitieutskottets betänkande

1986/87:25

om anslag till domstolsväsendet

(prop. 1986/87:100 bil. 4, D, jämte motioner)

JuU
1986/87:25

Sammanfattning

I detta betänkande tillstyrker utskottet regeringens förslag om medelsanvisning till domstolsväsendet för nästa budgetår. I anslutning därtill berör utskottet bl. a. frågan om domarbanans utformning samt – delvis med anledning av ett beslut av JO – skatteprocessens anordnande. Utskottet gör också ett inskräpande uttalande om vikten av att beakta domstolsverksamhetens krav vid tidsplaneringen av byggnadsarbeten för domstolarna.

Utskottet behandlar i betänkandet också motionsyrkanden om bl. a. delegation vid domstolarna, olika frågor rörande nämndemän, vittnesplikt för tolkar och expediering av dom till tilltalad i brottmål. Utskottet avstyrker bifall till motionerna.

Utskottets borgerliga ledamöter har reserverat sig i olika frågor, bl. a. med begäran om en översyn i syfte att nedbringa antalet specialdomstolar m. m.

ANDRA HUVUDTITELN

Domstolsväsendet m. m.

1. **Domstolsverket.** Utskottet tillstyrker regeringens i proposition 1986/87:100 bilaga 4 (justitiedepartementet) under punkt D 1 (s. 62 och 63) framlagda förslag och hemställer att riksdagen till *Domstolsverket* för budgetåret 1987/88 anvisar ett förslagsanslag av 44 161 000 kr.

2. **Allmänna domstolarna.** Regeringen har, under punkt D 2 (s. 64–71) föreslagit riksdagen att till Allmänna domstolarna för budgetåret 1987/88 anvisa ett förslagsanslag av 1 068 354 000 kr.

Motioner

I motion 1986/87:Ju401 av Allan Ekström (m) hemställs att riksdagen beslutar att snarast möjligt återinföra de regler som gällde före den 1 juli 1983 beträffande antalet nämndemän i tingsrätt.

I motion 1986/87:Ju404 av Bengt Westerberg m. fl. (fp) hemställs såvitt nu är i fråga att riksdagen hos regeringen begär att domstolsverket får i uppdrag att utreda möjligheterna att införa kanslistjänster inom domstolarna i enlighet med vad som anförts i motionen (yrkande 2).

I motion 1986/87:Ju405 av Ewy Möller (m) hemställs såvitt nu är i fråga att riksdagen beslutar att återinföra de regler som gällde den 1 juli 1983 beträffande antalet nämndemän i tingsrätt.

I motion 1986/87:Ju407 av Gunnar Biörck i Värmdö (m) hemställs att riksdagen hos regeringen begär förslag till en "codex ethicus" för domare och förvaltningstjänstemän på basen av (de Olaus Petri tillskrivna) Domarreglerna i enlighet med vad som anförts i motionen.

I motion 1986/87:Ju409 av Sven Munke (m) hemställs att riksdagen hos regeringen begär att domstolsverket får i uppdrag att utreda möjligheten att tingsrätter i samtliga brottmål skall bestå av fyra nämndemän och en lagfaren domare.

I motion 1986/87:Ju411 av Gunilla André m. fl. (c) hemställs såvitt nu är i fråga att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna dels vad i motionen anförts om domstolarnas verksamhet (yrkande 1), dels att det totala antalet nämndemän för närvarande inte bör förändras (yrkande 2).

I motion 1986/87:Ju414 av Jan Hyttring (c) och Elving Andersson (c) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att av anslaget Förvaltningskostnader för domstolsväsendet skall domstolsverket ge ökade ekonomiska anslag till Nämndemännens riksförbund för information och utbildning.

I motion 1986/87:Ju415 av Lars Sundin (fp) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att Sjuhäradsbygdens tingsrätt skall behållas.

I motion 1986/87:Ju702 av Bengt Harding Olson (fp) hemställs att riksdagen hos regeringen begär förslag till sådan ändring i rättegångsbalken att i enlighet med vad som anförts i motionen vittnesplikten för tolkar begränsas.

I motion 1986/87:Ju706 av Sven Munke (m) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts dels om att mottagningserkännande tillställs målsägare vid besvär hos rättsmyndighet (yrkande 1), dels om att vid "icke beviljat prövningstillstånd" avslagsskälens utförligt motiveras till målsägaren (yrkande 2).

I motion 1986/87:Ju710 av Marianne Andersson (c) och Gunnar Björk i Gävle (c) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om skriftlig underrättelse om dom i brottmål.

I motion 1986/87:Ju711 av Sven Munke (m) och Arne Svensson (m) hemställs att riksdagen hos regeringen begär att domstolsverket får i uppdrag att lösa nämndemännens olycksfallsförsäkring.

I motion 1986/87:Ju712 av Margareta Gard m. fl. (m) hemställs att riksdagen beslutar att i 1 kap. 3 § och 2 kap. 4 § rättegångsbalken samt i 15 kap. 29 § och 30 a § giftermålsbalken införs bestämmelser om att bland tjänstgörande nämndemännen båda könen skall vara representerade.

I motion 1986/87:Ju714 av Ulla Orring (fp) och Rune Ångström (fp) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som framförts angående stöd till nämndemännens organisation.

JuU 1986/87:25

I motion 1986/87:Ju715 av Ulla Pettersson (s) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om utbildning av nämndemän samt om information till allmänheten om nämndemannauppdrag.

I motion 1986/87:Ju809 (yrkande 5) av Per-Olof Strindberg m. fl. (m) hemställs såvitt nu är i fråga att riksdagen till allmänna domstolarna för budgetåret 1987/88 anvisar ett förslagsanslag av 1 083 354 000 kr. (yrkande 5).

Utskottet

Medelsberäkningen

Regeringen föreslår ett anslag till de allmänna domstolarna om drygt 1 miljard kronor. Det s. k. huvudförslaget om besparing har inte tillämpats. Särskilda medel har beräknats dels för de kostnader som förslagen i den nyligen avlämnade propositionen (1986/87:112) om anhållande och häktning kan komma att föranleda (2 milj. kr.), dels för en ökad takt i genomförandet av fastighetsdatareformen i enlighet med beslut som riksdagen tidigare fattat (2 milj. kr.). Medel för efterutbildning vid de allmänna domstolarna, som tidigare anvisats under anslaget till domstolsverket, har beräknats under förevarande anslagspunkt (ca 2,7 milj. kr.). Medel beräknas inte för några nya tjänster.

I motion 809 (yrkande 5) begärs att anslaget ökas med 15 milj. kr. utöver vad regeringen har föreslagit. Yrkandet har sin grund i att motionärerna anser att antalet nämndemän i domför sammansättning i tingsrätt bör ökas från tre till fem.

Anslaget till de allmänna domstolarna har under en följd av år varit föremål för kännbara nedskärningar. Redan vid behandlingen av budgetpropositionen år 1984 framhöll utskottet att kravet på rättssäkerhetens upprätthållande sätter en gräns för möjligheterna att genom rationaliseringar och liknande åstadkomma lättnader i fråga om domstolarnas arbetsförhållanden. Utskottet konstaterar att regeringens medelsberäkning bör göra det möjligt för de allmänna domstolarna att under nästa budgetår arbeta under oförändrade villkor. Detta bör ge tillfälle att konsolidera verksamheten och fortsätta rationaliseringsarbetet.

I detta sammanhang bör uppmärksammas en av domstolsverket nyligen färdigställd rapport (DV Rapport 1987:1) om rekryteringen till och avhoppet från domarbanan, ett spørsmål som utskottet tidigare uppmärksammat. Enligt rapporten har avhoppet under senare år ökat kraftigt samtidigt som svårigheter att rekrytera tillräckligt kvalificerade aspiranter uppstått (s. 56-57). Det är framför allt två förhållanden som under utredningen trätt i förgrunden när det gäller domarbanans minskade attraktionskraft, nämligen

löneförhållandena och domarkarriärens utformning (s. 59). Även andra omständigheter har enligt rapporten inverkan på utvecklingen.

Enligt utskottets mening utgör rapporten en särskild orsak att nu företa en noggrann prövning av vilka åtgärder – både på kortare och längre sikt – som är erforderliga för att bryta utvecklingen. Departementschefen uttalar också i årets budgetproposition (s. 67) att han avser att föreslå regeringen att låta utreda meritvärderingen och domarbanans utformning på längre sikt och därmed sammanhängande frågor. En sådan utredning skall enligt departementschefen inriktas på att föreslå lösningar för att stärka domarkarriärens attraktionskraft.

Utskottet anser sig inte böra genom några särskilda uttalanden föregripa denna utredning. Utskottet vill dock liksom tidigare understryka vikten av att domstolarnas dömande och rättsvårdande verksamhet behålls på hittillsvarande kvalitativt höga nivå. I ett sådant perspektiv är det självklart att det är angeläget med olika åtgärder för att stävja den utveckling som skildras i rapporten.

I fråga om medelsanvisningen hänvisar utskottet till sitt nedan angivna ställningstagande vad gäller antalet nämndemän i tingsrätt. I konsekvens med det ställningstagandet avstyrker utskottet bifall till yrkandet i motion 809 om höjt änslag till de allmänna domstolarna. Utskottet tillstyrker regeringens förslag om medelsanvisning.

Sjuhäradsbygdens tingsrätt

I motion 415 begärs ett uttalande av riksdagen att Sjuhäradsbygdens tingsrätt skall behållas. Enligt vad som framhålls i motionen är den sammanslagning av Sjuhäradsbygdens tingsrätt med Borås tingsrätt som tidigare var aktuell olämplig av flera skäl och det föreligger också enligt motionären ett starkt lokalt motstånd mot tanken på en sammanslagning.

Borås tingsrätt – med Borås kommun som jurisdiktionsområde – är belägen i rådhuset vid Stora torget i centrala Borås. Domstolen sysselsätter ca 40 personer. Sjuhäradsbygdens tingsrätt, som omfattar Marks, Svenljunga, Tranemo och Ulricehamns kommuner, är också den belägen i Borås, ca 1 kilometer öster om Stora torget. Domstolen sysselsätter drygt 20 personer.

Bakgrunden till den nu aktuella motionen är att departementschefen i 1984 års budgetproposition anmälde att han avsåg att senare föreslå regeringen en sammanslagning av de två tingsrätterna.

I oktober 1984 uppdrog regeringen åt domstolsverket och byggnadsstyrelsen att utreda frågan om lämpliga lokaler för en sammanslagen tingsrätt. Uppdraget redovisades i april 1985.

Enligt vad utskottet inhämtat övervägs frågan om en sammanslagning av domstolarna alltjämt inom regeringskansliet.

Riksdagen har tidigare vid flera tillfällen haft anledning att uttala sig i frågor om sammanslagning och nedläggning av allmänna underrätter (se t. ex. JuU 1978/79:26). Därvid har utskottet bl. a. framhållit den betydelse från rättsvårdssynpunkt som en lokal domstol har för bygdens befolkning och

utskottet har också betonat vikten av att hänsyn tas till andra skäl av regionalpolitisk natur.

Vad gäller den nu aktuella motionen har det av redogörelsen framgått att frågan om en sammanslagning av Borås tingsrätt med Sjuhäradsbygdens tingsrätt för närvarande är föremål för överväganden inom regeringskansliet. I detta läge saknas det anledning att – utöver vad nyss sagts – göra något särskilt uttalande i saken. Motion 415 avstyrks därför av utskottet.

Etiska regler för domare m. fl.

I motion 407 begärs att regeringen skall lägga fram förslag till etiska regler för domare och förvaltningstjänstemän baserade på domarreglerna. Syftet med motionsönskemålet är att åstadkomma en sådan ordning att den enskilde medborgarens intressen gentemot statsmakten tillgodoses vid utövandet av juridiska funktioner.

I anslutning till motionen vill utskottet, som också motionären gör, erinra om att domarreglerna av ålder intas i lagboken. Redan genom sin plats där har de en inverkan på rättstillämpningen (jfr Strömholm, Rätt, rättskällor och rättstillämpning, s. 397 och 413). Sådan betydelse har också domareden, som varje domare skall avlägga innan han får tjänstgöra (se 4 kap. 11 § rättegångsbalken). Av stor betydelse för en god rättstillämpning i domstolar och förvaltningsmyndigheter är naturligtvis också själva högskoleutbildningen och den träning och utbildning som de yngre juristerna får under sin karriär. Handläggningsnormer har också uppställts genom straffrättsliga och disciplinrättsliga regler inom tjänstemannarätten.

Även om utskottet kan ställa sig bakom syftet med motionen anser utskottet att det inte är en statlig uppgift att – vid sidan av vad som redan gäller – föreskriva sådana etiska regler som motionären efterlyser. Detta kan däremot, som motionären själv påpekar, vara en sak för t. ex. yrkesföreningar och vetenskapliga sammanslutningar. Med dessa uttalanden avstyrker utskottet bifall till motionen.

Delegering vid domstolarna m. m.

I motion 404 (yrkande 2) begär motionärerna en utredning om möjligheten att införa kanslistjänster vid domstolarna. Motionärernas syfte är att flytta bort enklare juristgöromål från den dömande personalen till biträdespersonal. Domstolsverket bör enligt motionärerna få i uppdrag att göra en sådan utredning.

I motion 411 (yrkande 1) efterlyses en prövning av olika möjligheter att förbättra domstolarnas balanser.

Enligt 18 och 18 a §§ tingsrättsinstruktionen (1979:572) får vissa göromål delegeras till tingsnotarier och andra anställda som vunnit tillräcklig erfarenhet. Enligt 19 och 20 §§ får domargöromål delegeras till tingsnotarier. Utskottet vill i detta sammanhang också erinra om domstolsverkets kontinuerliga insatser för fortbildning av biträdespersonal som leder till att det finns tillräckligt med kvalificerad personal för att möjliggöra delegering. Försök med en mer omfattande delegering än vad tingsrättsinstruktionen medger

pågår beträffande ärenden om betalningsföreläggande (se SFS 1984:184) och förmynderskap (se SFS 1985:35). En utvärdering av försöksverksamheten pågår inom domstolsverket. De hittillsvarande erfarenheterna av verksamheten är goda.

Inom domstolsverket har utarbetats en rapport (DV Rapport 1986:3) angående beslutsdelegation i mål och ärenden vid tingsrätt. I rapporten föreslås ytterligare delegering från jurister till biträden vad gäller vissa mål och ärenden. Vidare föreslås viss delegering från domare till notarier. Förslagen är under beredning i regeringskansliet.

Utskottet har de senaste åren (JuU 1984/85:25 s. 4 och JuU 1985/86:23 s. 3) gjort uttalanden av innebörd att delegering kan vara en positiv rationaliseringsåtgärd. Utskottet vill med oförändrad inställning också peka på att delegering kan avlasta domarpersonalen mer eller mindre rutinmässiga arbetsuppgifter samtidigt som notarier och biträdespersonal därigenom får mer ansvarsfyllda uppgifter. Delegering är således inte endast att se som rationalisering i besparingssyfte utan även som en personalutvecklande åtgärd, ägnad att ge alla berörda personalkategorier större arbetstillfredsställelse.

Vad gäller särskilt motion 411 vill utskottet peka på att det sedan flera år pågår ett omfattande förändrings- och rationaliseringsarbete inom domstolsväsendet. Utskottet vill särskilt nämna förutom delegeringen av arbetsuppgifter till biträdespersonal även införandet av ADB-stöd. Av betydelse i sammanhanget är också förändringar på processlagstiftningens och strafflagstiftningens område såsom ökade möjligheter att använda strafföreläggande, avkriminaliseringar och ändrade regler för de allmänna domstolarnas sammansättning.

Som framgått pågår det arbete i den riktning som motionärerna eftersträvar och någon åtgärd från riksdagens sida är inte erforderlig. Utskottet avstyrker därför bifall till motionerna 404 och 411 såvitt nu är i fråga.

Antalet nämndemän i domför sammansättning

I motionerna 401 och 405 begärs att antalet nämndemän i domför sammansättning i tingsrätt skall höjas från tre till fem. Samma önskemål motiverar det ovan behandlade yrkandet om ökad medelsanvisning i motion 809. I motion 409 förespråkas att antalet nämndemän skall höjas till fyra. Motionärerna anser bl. a. att nämndemännen numera får tjänstgöra alltför sällan och att det allmänna rättsmedvetandet inte kan speglas på ett allsidigt och representativt sätt med endast tre nämndemän.

År 1983 ändrades tingsrätternas sammansättning så att de blev domföra med tre i stället för fem nämndemän. Den större sammansättningen behölls dock för vissa grova brottmål (prop. 1982/83:126, JuU 32, rskr. 314).

Vid sin behandling av ändringsförslagen år 1983 uttalade utskottet att den föreslagna minskningen av antalet nämndemän inte kunde antas leda till någon försämring av tingsrättens möjligheter att komma fram till en sakligt riktig dom. Förslaget bedömdes inte heller innebära andra negativa konsekvenser. Utskottet har därefter åren 1984, 1985 och 1986 behandlat frågan och därvid inte funnit anledning frångå nyssnämnda ställningstagande. För en närmare redogörelse för utskottets överväganden hänvisas till betänkan-

En utvärdering av domförhetsreglerna i tingsrätt har företagits och föreligger nu i en rapport (DV Rapport 1986:4) av domstolsverket om bl. a. underrätternas sammansättning. En sammanfattning av rapporten finns i budgetpropositionen (s. 67 f).

Utskottet delar departementschefens bedömning att utvärderingen av nämndemannareformen inte tyder på att de nya sammansättningsreglerna med normalt tre nämndemän skulle ha medfört att rättskipningen blivit sämre. Vid bedömningen av motionsönskemålen bör enligt utskottets mening beaktas att rättegångsutredningen såsom anges i budgetpropositionen överväger att i sitt slutbetänkande senare i vår ta upp bl. a. domförhetsregler och frågor om antalet nämndemän. Med hänsyn härtill bör ett ställningstagande till antalet nämndemän anstå. Utskottet avstyrker bifall till motionerna 401, 405 och 409.

Det totala antalet nämndemän

I motion 411 begär motionären med anledning av ett uttalande i budgetpropositionen att riksdagen skall uttala att det totala antalet nämndemän för närvarande inte bör förändras (yrkande 2).

I samband med 1983 års nämndemannareform uttalades att det totala antalet nämndemän skulle förbli oförändrat. Den minskade tjänstgöringsfrekvensen som skulle bli en följd härav skulle enligt departementschefen (prop. 1982/83:126 s. 55) kunna bidra till att ytterligare bredda rekryteringsunderlaget eftersom tjänstgöringen blev mindre betungande utan att för den skull göra nämndemännen mindre skickade att utföra sitt uppdrag. Som ett riktmärke för tjänstgöringstätheten angavs (s. 30) en dag var sjätte vecka. Av domstolsverkets i det föregående nämnda utvärdering av nämndemannareformen framgår att den genomsnittliga tjänstgöringstätheten kommit att bli något glesare än så. Detta kan, anser utskottet, på sikt få negativa konsekvenser för rättskipningen genom att nämndemännens bristande erfarenhet allteftersom de byts ut kommer att göra sig allt starkare gällande. En alltför gles tjänstgöring kan också, såsom utskottet ser det, medföra att nämndemännen finner sitt uppdrag mindre meningsfullt.

Det finns sålunda, anser utskottet, fog för departementschefens konstaterande i årets budgetproposition (s. 69) att det för att öka tjänstgöringsfrekvensen till 8–10 dagar om året kan bli nödvändigt att något minska antalet nämndemän i vissa domkretsar. Detta är dock såsom framhållits i propositionen en fråga för berörda domstolar.

I sammanhanget vill utskottet erinra om att riksdagen så sent som i samband med nämndemannareformen prövade frågan om delegation av beslutanderätten i fråga om hur många nämndemän som skall finnas i varje domstol. Det beslut riksdagen fattade innebär att regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer har att besluta om antalet nämndemän vid domstolarna (1 kap. 4 § och 2 kap. 4 b § rättegångsbalken). Regeringen har därefter delegerat beslutanderätten till hovrätterna och kammarrätterna. De tre största tingsrätterna och länsrätterna har dock att själva bestämma antalet nämndemän (SFS 1983:382).

Det saknas enligt utskottets mening anledning att nu föreslå ett frångående av riksdagens nyssnämnda ställningstagande. Utskottet vill tillägga att den nu aktuella frågan är beroende även av ett framtida ställningstagande beträffande antalet nämndemän i domför sammansättning. De förslag som i detta hänseende kan föranledas av rättegångsutredningens arbete bör avvaktas. Med hänvisning till det anförda finner utskottet syftet med motionen vara tillgodosett. Den bör därför inte bifallas.

Kvinnor och män i rätten

I motion 712 begär motionären en lagändring som går ut på att både kvinnliga och manliga nämndemän skall ingå i rätten vid handläggningen av brottmål och familjerättsliga tvistemål i tingsrätt och i hovrätt.

Utskottet har vid en rad tillfällen under senare år understrukit betydelsen av nämndemannakårens representativitet. Utskottet återkommer för övrigt till denna fråga nedan under rubriken Stöd till nämndemannaorganisationer m. m. Av särskild vikt är att både kvinnor och män väljs till nämndemän. Därför är det, anser utskottet, tillfredsställande att andelen kvinnor under senare år stigit för att år 1985 uppgå till 46 % av nämndemännen i tingsrätterna.

I detta sammanhang bör inledningsvis understrykas att det inte är domstolarna som väljer nämndemännen. Detta sker i de kommunala eller landstingskommunala församlingarna. Det kan, som departementschefen understryker i proposition 1982/83:126 s. 54, inte komma i fråga att beskära valförsamlingarnas suveränitet genom mer detaljerade valbarhetsföreskrifter eller genom något slags kvoteringsystem.

Av domstolsverkets förut omnämnda rapport (DV 1986:4) om underrätternas sammansättning m. m. framgår (s. 43) att de flesta tingsrätterna försöker få till stånd en så allsidig sammansättning som möjligt vad gäller nämndemännens kön, ålder och partitillhörighet. Vissa tingsrätter låter dock slumpen styra nämndsammansättningen. Tingsrätterna tillämpar i regel samma principer vid nämndsammansättning till extra ting som till ordinarie ting. I praktiken blir det dock så, enligt rapporten, att de nämndemän som kan tjänstgöra med kort varsel får delta i sammansättningen. Även i vissa hovrätter förekommer anvisningar av innebörd att en kvinna alltid bör sitta med i rätten när fråga är om sexualbrott eller misshandelsbrott med kvinnlig målsägande. Även här kan dock praktiska problem uppstå att nå önskat resultat.

Rent allmänt vill utskottet uttala att det bör eftersträvas att både kvinnor och män ingår i rätten. Detta gäller inte minst när det är fråga om sexualbrott och familjerättsliga tvistemål. I sammanhanget anser utskottet sig böra peka på att både kvinnor och män kan finna det kränkande att behöva redogöra för detaljer ur sitt privatliv för en domstol som är sammansatt enbart av det motsatta könet. Utskottet anser det dock olämpligt att genomföra en författningsreglering på det sätt motionärerna önskar. Häremot talar främst det nyss anförda principiella skälet mot styrning av val av nämndemän men även de praktiska svårigheter som kan förväntas uppstå vid tillämpningen av en sådan reglering. Lösningen på det problem som motionärerna tar upp ligger sålunda enligt utskottets mening dels i att valförsamlingarna särskilt

beaktar representativitetsproblemen vid val av nämndemän, dels i att domstolarna, vilket i stor utsträckning redan sker, ser till att sammansättningarna blir väl avvägda. Med dessa uttalanden avstyrker utskottet bifall till motion 712.

JuU 1986/87:25

Stöd till nämndemannaorganisationer m. m.

I två motioner (414 och 714) förordas ökat ekonomiskt stöd till Nämndemännens riksförbund för att bl. a. trygga utgivningen av förbundets tidning Nämndemannen. Enligt vad som framhålls i motionerna har tidningen stor betydelse för nämndemännens information och utbildning.

Nämndemännens behov av utbildning tas upp också i motion 715. Enligt motionen är det viktigt att nämndemännen får utbildning i juridiskt språkbruk, allmän rättskunskap och olika lagtolkningsmetoder.

Motion 715 tar även upp behovet av åtgärder för att förbättra nämndemanna-kårens sammansättning. Den åtgärd som föreslås i motionen är att informera bl. a. de politiska organisationerna om nämndemannauppdragets innehåll och betydelse för domstolsarbetet.

Utskottet har tidigare framhållit det värde som nämndemannadeltagandet har för verksamheten i våra domstolar. Det är mot den bakgrunden som också de nu aktuella motionsspörsmålen skall bedömas.

Beträffande först frågan om ett ökat stöd till Nämndemännens riksförbund vill utskottet instämma i att det för nämndemännen självklart är väsentligt att få information i olika för nämndemannauppdraget viktiga frågor. Därvid spelar utan tvekan den verksamhet som Nämndemännens riksförbund bedriver en betydelsefull roll och inte minst torde utgivningen av tidningen Nämndemannen vara en både effektiv och uppskattad informationskälla.

För information och utbildning av nämndemän kan domstolsverket ge bidrag från medel som verket disponerar. För verksamheter av detta slag har domstolsverket årligen avsatt ca 200 000 kr. och av detta belopp har huvuddelen utgetts till Nämndemännens riksförbund.

I anslutning härtill kan noteras uttalandet i budgetpropositionen (s. 63) att den anslagspost från vilket nu ifrågavarande bidrag har utgått bör räknas upp med 500 000 kr. och att av detta belopp en del enligt domstolsverkets närmare bestämmande skall avsättas för nämndemannainformation, studieresor för nämndemän m. m. I sammanhanget vill utskottet också framhålla att den av Nämndemännens riksförbund bedrivna verksamheten inte i första hand är att se som en offentlig uppgift; det är här fråga om i princip enskilda föreningsangelägenheter, som det ankommer på medlemmarna att ombesörja.

Utskottet utgår från att domstolsverket i sitt löpande arbete beaktar dessa uttalanden av utskottet. Härutöver är någon åtgärd från riksdagens sida med anledning av motionerna 414 och 714 inte erforderlig. Motionerna avstyrks av utskottet.

Frågan om en bättre utbildning i bl. a. allmänna juridiska ämnen för nämndemän har tidigare behandlats av utskottet. Med anledning av en motion med liknande innehåll som den nu aktuella uttalade utskottet vid 1982/83 års riksmöte att någon mer organiserad eller permanent verksamhet

syftande till en egentlig juridisk utbildning av nämndemännen inte kunde anses lämplig med hänsyn till den ställning såsom lekmän som nämndemännen intar inom rättskipningen. Vidare underströk utskottet att det enligt rättegångsbalkens regler åligger rättens ordförande – som är yrkesdomare – att vid överläggning till dom orientera de deltagande nämndemännen både om den föreliggande sakfrågan och om tillämpliga rättsregler (JuU 1982/83:32 s. 30 f).

Detta är alltså utskottets inställning, men i likhet med vad utskottet tidigare har uttalat bör det framhållas att domstolsverket i samband med mer omfattande lagändringar eller andra större reformer bör överväga om det finns behov av att vidta särskilda informationsinsatser för nämndemännen.

Med hänvisning till det sagda saknas enligt utskottets mening anledning att nu vidta åtgärder på grund av motion 715 i nu berörd del.

Problemet med den bristande allsidigheten inom nämndemannakåren har varit föremål för utskottets uppmärksamhet vid tidigare tillfällen (se t. ex. JuU 1982/83:32 s. 26 ff). Utskottet har därvid uttalat bl. a. att nämndemannakåren inte är så allsidigt sammansatt som vore önskvärt och utgått ifrån att åtgärder skulle vidtas för att säkerställa en bättre rekrytering.

Av uttalanden i budgetpropositionen (s. 68) framgår att departementschefen har för avsikt att uppdraga åt domstolsverket att i samråd med Landstingsförbundet och Kommunförbundet arbeta fram ett material som beskriver nämndemannakårens sammansättning bl. a. jämförd med befolkningen i stort samt att i god tid inför kommande nämndemannaval informera de nominerande organen om det angelägna i att en mer allsidig rekrytering kommer till stånd. Utskottet finner att detta är värdefulla och behövliga initiativ.

Enligt vad utskottet erfarit har domstolsverket redan påbörjat detta arbete och bl. a. planerar domstolsverket att som ett led i arbetet anordna en hearing med företrädare för berörda myndigheter och organisationer. Domstolsverket har siktet inställt på att i någon form presentera resultatet av arbetet under hösten innevarande år.

Nu redovisade åtgärder tillgodoser i allt väsentligt det nu ifrågasatt önskemålet i motion 715. Motionen avstyrks därmed i berörd del.

Nämndemännens försäkringsskydd

I motion 711 ifrågasätts om nämndemän i utövandet av nämndemannauppdraget omfattas av lagen om arbetsskadeförsäkring, och det begärs att domstolsverket får i uppdrag att lösa frågan om ett tillfredsställande försäkringsskydd för nämndemän.

Genom beslut av riksdagen år 1977 (prop. 1976/77:64, Sfu 21, rskr. 201) kompletterades lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring. Försäkringen utvidgades då till att gälla – förutom arbetstagare – också egenföretagare och uppdragstagare. I propositionen anförde föredragande departementschefen bl. a. att utsträckningen av försäkringen innebar att arbetsskadskyddet utvidgades till bl. a. småföretagare, jordbrukare, fiskare och personer med förtroendeuppdrag. Till den sistnämnda kategorin hörde, enligt departementschefen, t. ex. fullmäktige- och styrelseledamöter, nämndemän och övervakare (prop. s. 103).

Det försäkringsskydd som ges genom lagen om arbetsskadeförsäkring innebär i korthet följande.

Med arbetsskada förstås enligt lagen skada till följd av olycksfall eller annan skadlig inverkan i arbetet. Som olycksfall i arbete räknas också olycksfall vid resa till eller från arbetsstället om färden föranleddes av eller stod i nära samband med arbetet. Arbetsskadeförsäkringen är samordnad med den allmänna sjukförsäkringen under de första 90 dagarna efter det skadan inträffade (den s. k. samordningstiden). Detta innebär att sjukpenning utges som vid ett vanligt sjukdomsfall. För tandskador ersätts hela vårdkostnaden; även kostnaden för vissa hjälpmedel, t. ex. kryckor, ersätts. Efter samordningstidens slut ges ersättning från arbetsskadeförsäkringen för hela inkomstbortfallet. Ersättning kan också utges i form av livränta eller, om det är fråga om en dödsolycka, i form av begravningshjälp och livräntor till efterlevande.

Utskottet konstaterar att nämndemännen sålunda omfattas av lagen om arbetsskadeförsäkring. Därigenom garanteras de ett skydd mot främst inkomstbortfall till följd av skador som inträffar under eller i omedelbar anslutning till utövandet av uppdraget. Nämndemännen har härigenom samma skadeskydd som övriga uppdragstagare hos staten. Därmed får enligt utskottets mening motionens huvudsakliga frågeställning anses besvarad.

Utskottet vill emellertid härutöver anföra följande. Vissa skador – t. ex. ideella skador (sveda och värk, lyte och men) och skador på personlig egendom (kläder, glasögon etc.) – täcks inte av arbetsskadeförsäkringen. Ett skydd också mot sådana skador har de arbetstagare som är anställda erhållit i form av s. k. trygghetsförsäkringar genom olika kollektivavtal. För uppdragstagare står denna möjlighet inte öppen. Om en uppdragstagare vill erhålla ett ersättningsskydd också för denna typ av skador – vid sidan av den ersättning som kan utgå i form av skadestånd – kan det ske genom kompletterande försäkringar. Det har enligt utskottets mening inte i detta ärende framkommit något skäl för riksdagen att förespråka ett åtagande från staten gentemot en viss grupp av uppdragstagare – nämndemännen – i sådant hänseende.

Utskottet avstyrker med det anförda bifall till motion 711.

Mottagningserkännande från domstolar

I motion 706 föreslås bl. a. att myndigheter som handlägger rättsliga ärenden skall, som en serviceåtgärd, tillstålla dem som lämnar in ärenden ett mottagningserkännande. Erkännandet skulle enligt motionen innehålla uppgift om bl. a. handläggare och uppskattad handläggningstid.

Frågor av liknande karaktär som den som tas upp i motion 706 behandlades av riksdagen i samband med antagandet av en ny förvaltningslag våren 1986 (prop. 1985/86:80, KU 21). Med anledning av ett antal motioner som främst gällde frågan om myndigheternas handläggningstider framhöll konstitutionsutskottet bl. a. följande. Enligt utskottets mening skulle det med hänsyn till de skiftande förhållanden som råder inom förvaltningen vara vanskligt att i förvaltningslagen införa bestämmelser om underrättelseskyldighet rörande handläggningstider eller tidsfrister i handläggningen. I vissa

typer av ärenden, t. ex. massärenden, kunde det t. o. m. tänkas, anförde utskottet, att en extra hantering med att sända ut underrättelser i ett stort antal fall skulle kunna bli en belastning i verksamheten som skulle kunna ge upphov till ytterligare fördröjning och dessutom föranleda ökade kostnader. Utskottet framhöll dock att den nya förvaltningslagen innehöll en bestämmelse (7 §) av innebörd att myndigheterna på olika sätt skall underlätta för den enskilde att ha med dem att göra. Många gånger torde det, ansåg utskottet, inte vara förenat med större olägenheter att sända underrättelser om beräknad handläggningstid och att ange någon eller några personer inom myndigheten till vilken den enskilde kan vända sig med sina förfrågningar i ett pågående ärende. Det vore enligt utskottets mening då naturligt att den enskilde får en underrättelse. Vad utskottet sålunda anförde om bl. a. underrättelser borde enligt utskottets mening ges regeringen till känna för att beaktas inom ramen för en allmän granskning av hur handläggningstiderna utvecklade sig med tillämpning av den nya förvaltningslagen. Riksdagen följde utskottet.

Förvaltningslagen gäller inte för de allmänna domstolarna och förvaltningsdomstolarna i deras dömande verksamhet. Den dömande verksamheten regleras i stället av rättegångsbalken resp. förvaltningsprocesslagen.

I den nyligen till riksdagen avlämnade propositionen om ett reformerat tingsrättsförfarande (prop. 1986/87:89) har lämnats förslag som syftar till att verksamheten vid de allmänna domstolarna skall kunna drivas snabbare och billigare. Bland förslagen märks en ny bestämmelse i 42 kap. rättegångsbalken, som reglerar bl. a. förberedelse i tvistemål. Enligt den föreslagna regeln skall rätten driva förberedelsen med inriktning på ett snabbt avgörande av målet. Vidare bör rätten så snart det lämpligen kan ske höra parterna angående målets handläggning (42 kap. 6 § tredje stycket). Bestämmelsen innebär, enligt vad som anförs i propositionen, att tidsaspekten på ett måls handläggning bör diskuteras med parterna under förberedelsen och att vid en sådan diskussion rätten och parterna bör försöka komma överens om en preliminär tidsplan för målet (prop. s. 193).

Förslag i syfte att underlätta och påskynda förvaltningsdomstolarnas arbete har också nyligen lagts fram för riksdagen (prop. 1986/87:113).

Enligt senast tillgängliga statistik (Domstolsverket informerar 1987:3) inkom följande antal mål och ärenden till de allmänna domstolarna och förvaltningsdomstolarna år 1986:

Tingsrätterna: 142 421 brottmål och tvistemål, 3 899 280 ärenden (varav 3 352 538 inskrivningsärenden).

Länsrätterna: 142 744 mål.

Hovrätterna: 17 317 mål.

Kammarrätterna: 28 817 mål.

Högsta domstolen: 3 694 mål.

Regeringsrätten: 6 198 mål.

Utskottet gör följande bedömning av motionsspörsmålet.

Utskottet delar den av motionären framförda uppfattningen att ett ärende hos myndigheterna ofta är av största betydelse för den enskilde rättssökande. Därför är det naturligtvis också viktigt för den enskilde att kunna bilda sig en uppfattning om den blivande handläggningen av ärendet. Uppgifter härom

kan ges av vederbörande myndighet antingen genom att den enskilde själv hör sig för hos myndigheten eller genom att denna, så som motionären vill, själv meddela dessa uppgifter. I linje med vad konstitutionsutskottet tidigare har uttalat i fråga om myndigheter i allmänhet anser justitieutskottet att det många gånger inte borde vara förenat med större olägenheter att även från domstolarna sända underrättelser om beräknad handläggningstid och att ange någon eller några personer inom myndigheten, som den enskilde kan vända sig till med sina förfrågningar i ett pågående ärende.

Till skillnad från vad som gäller för förvaltningsmyndigheter i allmänhet torde förhållandena inom domstolväsendet också kunna relativt väl överblickas vad gäller ärendetyper och ärendemängd. Utskottet är dock medvetet om att redan ärendemängden i sig är sådan att det skulle medföra en onödig omgång och icke obetydliga kostnader för det allmänna att genomgående införa en underrättelserutin i alla typer av mål och ärenden. Samtidigt kan det antas att en sådan rutin borde kunna medföra en minskning av antalet telefonförfrågningar till domstolarna, något som i sin tur borde kunna främja mål- och ärendehantering i stort. Vissa typer av ärenden, exempelvis flertalet inskrivningsärenden, är uppenbarligen också av den karaktären att en extra hantering med att sända ut underrättelser skulle kunna ge upphov till fördröjningar som annars inte skulle förekomma.

Utskottet finner mot den redovisade bakgrunden att frågan om underrättelser från domstolarna bör analyseras närmare. Enligt vad som är bekant för utskottet övervägs fortlöpande inom domstolsverket olika metoder för att förbättra servicen från domstolarna till allmänheten. Den av utskottet förordade analysen bör kunna utföras inom ramen för detta arbete eller på annat lämpligt sätt.

Med dessa uttalanden avstyrker utskottet bifall till motion 706 i denna del.

Fullständig domsutskrift till taltalad

Motion 710 tar upp det förhållandet att den dömde i ett brottmål inte har rätt att automatiskt få hela den skriftliga domen utan i princip bara domslut och fullföljdshänvisning. Motionärerna hänvisar till att riksdagen uttalade kritik mot förhållandet under föregående riksmöte och påtalar att ingen ändring ännu har vidtagits.

Dom i brottmål skall enligt 30 kap. 5 § rättegångsbalken (RB) avfattas skriftligen och i skilda avdelningar ange: 1. domstolen samt tid och ställe för domens meddelande; 2. parterna samt deras ombud eller biträden och den tilltalades försvarare; 3. domslutet; 4. parternas yrkanden och de omständigheter på vilka de grundats; samt 5. domskälen med uppgift om vad som är bevisat i målet. Vidare skall domen innehålla fullföljdshänvisning.

Enligt 30 kap. 6 § RB får domen utfärdas i förenklad form, om den tilltalade har erkänt gärningen och påföljden bestäms till annat än fängelse eller till fängelse i högst sex månader. Dom i förenklad form innebär i princip att enbart uppgifterna i de nyssnämnda punkterna 1–3 återges. Dessa uppgifter återges både vid fullständig dom och vid dom i förenklad form på särskilda av domstolsverket fastställda formulär.

Enligt 30 kap. 7 § RB skall domstolen i princip avkunna domen i samband

med att huvudförhandlingen avslutas. Avkunnande får ske genom att domslutet och skälen återges. Vidare skall fullföljdshänvisning samt – i förekommande fall – skiljaktig mening meddelas. Om det behövs rådrum med att besluta och avfatta dom får denna dock meddelas genom att hållas tillgänglig på rättens kansli inom högst två veckor. När målet har avgjorts skall i båda situationerna den tilltalade snarast ges skriftlig underrättelse om utgången i målet.

I förordningen (1978:373) om skyldighet för domstol att underrätta part om dom i brottmål m. m. föreskrivs att den skriftliga underrättelsen skall ske genom att avskrift av domen, i vad den innehåller uppgift om domstolens namn, domens dag, domens och målets nummer, parterna och domslutet sänds till den tilltalade i vanligt brev under hans för domstolen kända adress. Samtidigt skall uppgift om tid och sätt för fullföljd av talan samt om eventuell skiljaktig mening lämnas. Underrättelsen skall sändas inom en vecka efter domens eller beslutets meddelande (1 och 3 §§). Enligt 2 § samma förordning skall målsägande som har fört talan om enskilt anspråk underrättas om utgången i målet genom att avskrift av hela domen sänds till honom.

Enligt 5 § kungörelsen (1964:635) angående underrättelse om dom i vissa brottmål skall avskrift av dom genast tillhandahållas den som dömts till bl. a. fängelse och som inte är häktad, om han begär det.

Av 8 § expeditionskungörelsen (1964:618) framgår att tilltalad har rätt att utan avgift få avskrift av hela domen.

Bestämmelsen om skyldighet för domstolen att skriftligen underrätta den tilltalade om utgången i brottmålet började tillämpas generellt år 1970 (prop. 1969:26, 1LU 28, rskr. 142). Att så skedde hängde samman med den då nyligen påbörjade övergången till ett på ADB-teknik baserat, enhetlig informationssystem för rättsväsendet (det s. k. RI-systemet). Samtidigt genomfördes en nyordning av brottmålsdomarnas utformning. Domarna skulle i fortsättningen efter rubriken inledas med domslutet, skrivet på ett fastställt formulär. Detta formulär skulle också användas som meddelande till de centrala brottsregistren. Motsvarande uppgifter hade dittills förts över på särskilda formulär.

I den proposition som låg till grund för nyordningen konstaterade departementschefen (s. 53 f) att RB dittills inte innehållit någon allmän regel som ålade domstol att i brottmål skriftligen underrätta den tilltalade om utgången av målet. I vissa undantagsfall hade domstolen i administrativ ordning ålagts att delge den tilltalade en avskrift av domen. Åklagare däremot erhöll regelmässigt i praktiken en sådan på grund av överenskomelse med domstolen.

Departementschefen anförde vidare bl. a. följande:

De nuvarande reglerna om domstolarnas skyldighet att underrätta den tilltalade om meddelade domar är, såsom har framhållits i första lagutskottets utlåtande 1967 nr 42, inte helt tillfredsställande. Även om några allvarigare olägenheter hittills inte har yppats, talar hänsyn till den domde starkt för att denne bör få ett skriftligt besked om utgången i målet, vare sig han närvarit vid huvudförhandlingen eller inte. Orsaken till att en underrättelseplikt av detta slag hittills inte har införts är främst att söka i den ökade arbetsbelastning för domstolarna som en sådan skyldighet skulle innebära.

Med hänsyn till den i föregående avsnitt förordade omläggningen av domsskrivningen i brottmål har detta skäl mot en allmän regel om underrättelseplikt förlorat en del av sin bärkraft. Med ett nytt system för domsskrivningen torde en sådan regel inte behöva vålla någon större ökning av domstolarnas arbetsbörda. Avfattas domen delvis, dvs. såvitt avser rubriken och domslutet, enligt formulär på tryckt blankett, kan på ett enkelt sätt framställas en kopia av domsblanketten, vilken sedan kan sändas till den tilltalade.

I betänkandet (Ds B 1980:7) Avgifter vid tingsrätt m. m. har stämpelskatteutredningen föreslagit bl. a. att den tilltalade skall underrättas om utgången i ett brottmål genom att kopia av hela domen sänds till honom (s. 194).

Samma förslag har därefter framförts av domstolsverket i två rapporter, DV Rapport 1984:5 Expediering av domar och beslut i brottmål och DV Rapport 1985:2 Kungörelsekostnader och ansökningsavgifter m. m. i domstol. Domstolsverket har samtidigt föreslagit att underrättelseskyldigheten till målsägande inskränks till att avse i princip domslutet. Båda rapporterna har överlämnats till regeringen, den förstnämnda till justitiedepartementet, den senare till finansdepartementet.

Rättegångsutredningen (Ju 1977:06) har för sin del i betänkandena (SOU 1982:25–26) Översyn av rättegångsbalken 1 – Processen i tingsrätt lagt fram förslag i fråga om underrättelse till den tilltalade som i stort sett stämmer överens med vad som gäller nu, dvs. den tilltalade får kopia av domens ingress och domslut (s. 425).

Utskottet behandlade våren 1986 två motioner med ett innehåll motsvarande den nu aktuella (JuU 1985/86:23). Utskottet, som då hade fått uppgift om att frågan hur tilltalad skall underrättas om utgången av ett brottmål skulle komma att behandlas i samband med behandlingen av rättegångsutredningens nyssnämnda betänkande och att en proposition i ämnet förväntades bli framlagd för riksdagen under år 1986, anförde därvid bl. a. följande.

Utskottet konstaterar till en början att den tilltalade i brottmål enligt vad som nu gäller har rätt att kostnadsfritt erhålla en fullständig dom men att det förutsätts att han begär detta. Gör han inte det får han likväl automatiskt sig tillsänd en avskrift av domen, dock med uteslutande av domskälen där sådana finns. Samtidigt får övriga parter i brottmålsprocessen – åklagaren och målsägande som för talan – regelmässigt avskrift av den fullständiga domen. Denna skillnad är enligt utskottets mening svår att försvara. Frågan om underrättelse om dom i brottmål till part är emellertid, som har framgått i det föregående, för närvarande föremål för överväganden inom regeringskansliet. Förslag i frågan kan väntas inom kort. Mot den bakgrunden anser utskottet att det inte är påkallat att riksdagen nu föregriper regeringens ställningstagande. Utskottet förutsätter dock att frågan får en lösning som tillfredsställande möter det rättssäkerhetskrav som ligger bakom motionsönskemålen.

Utskottet avstyrkte med dessa uttalanden bifall till de då aktuella motionerna.

Regeringens proposition om ett reformerat tingsrättsförfarande (prop. 1986/87:89), som bygger på rättegångsutredningens förutnämnda betänkande, har nu nyligen avlämnats till riksdagen. Propositionen innehåller inga förslag eller uttalanden i frågan om hur tilltalad i brottmål skall underrättas

om målets utgång. Från justitiedepartementet har upplysts att frågan numera övervägs i särskild ordning tillsammans med andra frågor om expediering av domar och beslut.

Utskottet anser att frågan om den tilltalades rätt att få del av de skriftliga skäl på vilka han har dömts till ansvar inte skall behöva kräva särskilt långvariga överväganden. Med nutidens kopieringsutrustningar kan det inte innebära någon allvarigare tidsutdräkt eller arbetsbelastning för domstolarna att kopiera hela domen även till den tilltalade. Tvärtom borde det enligt utskottets mening underlätta expedieringsrutinerna, om samma regler gällde i fråga om expedition av domar till samtliga parter. Utskottet, som vidhåller att det här är en fråga om rättssäkerhet, utgår ifrån att regeringen skyndsamt vidtar en ändring som krävs för att åstadkomma en bättre ordning. Ändringen kan enligt utskottets uppfattning vidtas av regeringen genom föreskrifter i förordning. Utskottet utgår ifrån att detta kommer att ske utan särskilt tillkännagivande från riksdagen.

Med dessa uttalanden avstyrker utskottet bifall till motion 710.

Motivering av beslut att vägra prövningstillstånd

I motion 706 anförs även att det är ett rimligt krav att ett beslut att vägra prövningstillstånd motiveras på samma sätt som en dom.

Regler om prövningstillstånd finns främst i 54 kap. rättegångsbalken (prövningstillstånd till högsta domstolen) och i 35 och 36 §§ förvaltningsprocesslagen (prövningstillstånd till regeringsrätten och försäkringsöverdomstolen). Reglerna har i huvudsak samma sakinhåll och innebär i korthet följande.

Det finns inte någon obligatorisk rätt att få sin sak prövad i högsta domstolsinstans. Om prövning skall ske måste vederbörande domstol ge tillstånd till detta. Sådant s. k. prövningstillstånd får domstolen ge bara under två förutsättningar. Den första är att prövningen skulle vara av vikt för rättstillämpningen (s. k. prejudikatsdispens). Den andra är att det föreligger synnerliga skäl till prövning, exempelvis om grund för resning föreligger eller domvillan förekommit eller att målets utgång i underinstansen uppenbart beror på grovt förbiseende eller grovt misstag (s. k. extraordinär dispens). Möjligheterna till prövning är alltså inskränkta i huvudsak till mål som har prejudikatsintresse.

Enligt 17 kap. 12 § och 30 kap. 10 § rättegångsbalken skall slutliga beslut av domstol innehålla skäl, om frågans beskaffenhet fordrar det. Processlagberedningen framhöll i förarbetena till dessa bestämmelser bl. a. att ett slutligt beslut i regel bör ange de skäl som det grundar sig på men att detta inte var nödvändigt i vissa fall, t. ex. i fråga om beslut varigenom högsta domstolen vägrar prövningstillstånd (SOU 1938:44 s. 226). De högsta instanserna formulerar också regelmässigt sina beslut att inte meddela prövningstillstånd genom ett konstaterande att det saknas skäl till prövningstillstånd, i följd varav underinstansens dom eller beslut skall stå fast.

Utskottet finner mot bakgrund av den lämnade redogörelsen att motionens önskemål inte väl går att förena med det huvudsyfte som prövningstillståndet har. Att det ibland av den enskilde kan uppfattas som en brist att

beslutet att vägra prövningstillstånd inte närmare anger skälen för detta, bedömer utskottet snarast kunna bero på bristande kunskap om de förutsättningar som gäller för ett sådant tillstånd. Detta förhållande kan emellertid enligt utskottets mening bättre avhjälpas genom information än genom en ändrad tillämpning hos domstolarna.

Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motion 706 i här berörd del.

Vittnesplikt för tolkar

I motion 702 påtalas att tolkar, vilka som regel omfattas av en tystnadsplikt, är skyldiga att vittna inför domstol. Tolkarnas vittnesplikt är ologisk och ägnad att undergräva förtroendet mellan tolk och klient, anför det i motionen.

Enligt svensk rätt är det en allmän medborgerlig skyldighet att inställa sig som vittne vid domstol och där avlägga vittnesmål. Vittnesplikten, som regleras i rättegångsbalken, har i princip företräde framför den tystnadsplikt som kan åligga vittnet. Från grundsatsen om vittnesplikt görs dock undantag i 36 kap. 5 § rättegångsbalken. Där föreskrivs att vittnesförhör i vissa fall inte får ske med den som är underkastad tystnadsplikt. Enligt paragrafens andra stycke får personer tillhöriga där angivna yrkesgrupper inte höras om något som de har blivit anförtrodda i sin yrkesutövning eller som de har fått veta i samband därmed. Vittnesförhör får dock ske om det är medgivet i lag eller om den till vilkens förmån tystnadsplikten gäller samtycker därtill. De yrkesgrupper som omfattas av frågeförbudet är advokater, läkare, tandläkare, barnmorskor, sjuksköterskor, kuratorer vid familjerådgivningsbyråer som drivs av kommun, landstingskommun, församling eller kyrklig samfällighet och deras biträden. Andra än försvarare är dock alltid skyldiga att avge utsaga i mål om ansvar för grovt brott.

Det angivna s. k. frågeförbudet är uppställt huvudsakligen i syfte att ge skydd för de enskilda personer som anlitar advokater, läkare m. fl. I förarbetena till den aktuella bestämmelsen framhålls att vissa yrkesutövare intar en sådan förtroendeställning i förhållande till allmänheten att en viss tystnadsplikt till skydd för den enskilde är påkallad. I samband med att frågeförbudet genom en lagändring år 1973 utvidgades till att omfatta sjuksköterskor anfördes bl. a. principiella skäl härför; föreskrifterna om tystnadsplikt var desamma för läkare och sjuksköterskor, och det var därför av intresse från principiell synpunkt att också reglerna om vittnesplikten gjordes lika för dessa båda yrkesgrupper.

För tolkar gäller vissa regler om tystnadsplikt dels genom en särskild lag [lagen (1975:689) om tystnadsplikt för vissa tolkar och översättare], dels genom sekretesslagen (1980:100). Regleringen innebär i korthet att alla tolkar som har uppdrag i det allmännas verksamhet omfattas av sekretesslagens regler om tystnadsplikt inom resp. verksamhetsområde. Därutöver gäller enligt den särskilda lagen viss tystnadsplikt även för tolkar, som anlitas i privat verksamhet, om de har genomgått av regeringen föreskriven prövning, dvs. blivit auktoriserade.

Vid riksdagsbehandlingen av lagändringen år 1973 uttalade justitieutskottet att stor försiktighet måste iakttas när det gäller att befria yrkesgrupper

från vittnesplikten; mot intresset att skydda dem som vänt sig till någon ur de aktuella yrkesgrupperna måste vägas intresset av att tillgängliga upplysningskällor kan utnyttjas i rättskipningen.

Samma inställning redovisade justitieutskottet i ett betänkande år 1980, där utskottet behandlade ett motionsyrkande om att befria psykologer från vittnesplikten.

I 1980 års betänkande (JuU 1980/81:2) anförde utskottet vidare att utskottet hyste tveksamhet inför det förhållandet att ett bifall till motionsyrkandet skulle innebära att vittnesplikten skulle ytterligare inskränkas till förfång för rättskipningen. Ett sådant ingrepp borde enligt utskottets mening inte göras beträffande en enstaka yrkesgrupp utan att frågan hade prövats mera allsidigt än som hade kunnat ske i det sammanhanget. Det kunde nämligen, menade utskottet, finnas andra yrkesgrupper som av sakliga eller principiella skäl borde omfattas av frågeförbudet. Utskottet ansåg också att det eventuellt kunde sättas i fråga om förbudet borde inskränkas till att gälla färre yrkesgrupper eller utformas på annat sätt än det nu gällande. Frågan borde enligt utskottets mening övervägas närmare i lämpligt sammanhang och det borde ankomma på regeringen att besluta om formerna för översynen. Vad utskottet sålunda anfört gav riksdagen regeringen som sin mening till känna.

Den översyn som riksdagen alltså har uppdragit åt regeringen att utföra pågår för närvarande inom justitiedepartementet. Enligt vad som har upplysts för utskottet kommer en departementspromemoria om vittnespliktens omfattning och utformning att färdigställas under innevarande år. Promemorian, som kommer att innehålla överväganden också om tolkars vittnesplikt, skall därefter remissbehandlas.

Utskottet konstaterar inledningsvis att det nuvarande regelsystemet skulle kunna resultera i att en tolk tvingas vittna om uppgifter som med tolkens hjälp har lämnats i förtroende till någon som omfattas av ett frågeförbud. En sådan ordning är uppenbarligen mindre tillfredsställande. Samtidigt vidhåller utskottet sin tidigare markerade tveksamhet inför att ytterligare inskränka vittnesplikten till förfång för rättskipningen och anser att frågan om undantag från vittnesplikten bör prövas mera allsidigt och inte bara beträffande en särskild yrkesgrupp.

Den översyn av vittnesplikten som utskottet tidigare har efterfrågat pågår alltså för närvarande och kan enligt vad som har upplysts förväntas vara slutförd relativt snart. Mot bakgrund härav finner utskottet inte anledning att nu gå ytterligare in på frågan om tolkarnas vittnesplikt. Utskottet avstyrker bifall till motion 702.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *Sjuhäradsbygdens tingsrätt* att riksdagen avslår motion 1986/87:Ju415,
2. beträffande *etiska regler* att riksdagen avslår motion 1986/87:Ju407.

3. beträffande *delegering vid domstolarna m. m.*
att riksdagen avslår motion 1986/87:Ju404 i denna del (yrkande 2) och motion 1986/87:Ju411 i denna del (yrkande 1 delvis),
4. beträffande *antalet nämndemän i domför sammansättning*
att riksdagen avslår motion 1986/87:Ju401, motion 1986/87:Ju405 i denna del och motion 1986/87:Ju409,
5. beträffande *det totala antalet nämndemän*
att riksdagen avslår motion 1986/87:Ju411 i denna del (yrkande 2),
6. beträffande *kvinnor och män i rätten*
att riksdagen avslår motion 1986/87:Ju712,
7. beträffande *stöd till nämndemannaorganisationer*
att riksdagen avslår motion 1986/87:Ju414 och motion 1986/87:Ju714,
8. beträffande *utbildning av nämndemän m. m.*
att riksdagen avslår motion 1986/87:Ju715,
9. beträffande *nämndemännens försäkringsskydd*
att riksdagen avslår motion 1986/87:Ju711,
10. beträffande *mottagningserkännande från domstolarna*
att riksdagen avslår motion 1986/87:Ju706 i denna del (yrkande 1),
11. beträffande *fullständig domsutskrift till tilltalad*
att riksdagen avslår motion 1986/87:Ju710,
12. beträffande *motivering av beslut att vägra prövningstillstånd*
att riksdagen avslår motion 1986/87:Ju706 i denna del (yrkande 2),
13. beträffande *vittnesplikt för tolkar*
att riksdagen avslår motion 1986/87:Ju702,
14. beträffande *medelsberäkningen*
att riksdagen med bifall till regeringens förslag och med avslag på motion 1986/87:Ju809 i denna del (yrkande 5) till *Allmänna domstolarna* för budgetåret 1987/88 anvisar ett förslagsanslag av 1 068 354 000 kr.

3. **Allmänna förvaltningsdomstolarna.** Regeringen har i proposition 1986/87:100 bilaga 4 (justitiedepartementet) under punkt D 3 (s. 71–74) föreslagit riksdagen att till Allmänna förvaltningsdomstolarna för budgetåret 1987/88 anvisa ett förslagsanslag av 343 293 000 kr.

Motioner m. m.

I motion 1986/87:Ju405 av Ewy Möller (m) hemställs såvitt nu är i fråga att riksdagen beslutar att återinföra de regler som gällde den 1 juli 1983 beträffande antalet nämndemän i länsrätt.

I motion 1986/87:Ju408 av Ingbritt Irhammar (c) och Karl-Erik Olsson (c) hemställs att riksdagen beslutar begära att regeringen framlägger förslag om snabbare handläggning och beslut vid skattskyldigs taxeringsbesvär.

I motion 1986/87:Ju411 av Gunilla André m. fl. (c) hemställs såvitt nu är i fråga att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om domstolarnas verksamhet (yrkande 1 delvis).

Till utskottet har inkommit justitieombudsmannens beslut den 5 februari 1987, (dnr 2520-1983) angående handläggningstider och samarbete i skattemål med tonvikt på förhållandena i Malmöhus län.

Utskottet

Medelsberäkningen

I propositionen föreslås ett förslagsanslag om drygt 343 milj. kr. Förslaget innebär att anslaget behålls reellt oförändrat för nästa budgetår. Anslaget har ökat med drygt 700 000 kr. avseende efterutbildning vid förvaltningsdomstolarna som tidigare anvisats under domstolsverkets anslag.

Arbetsläget i förvaltningsdomstolarna har jämfört med föregående år förbättrats. Antalet inkomna mål i länsrätterna och kammarrätterna minskar alltjämt. De balanserade målen i länsrätterna är nu till antalet 120 000 färre än år 1981. En motsvarande utveckling kan däremot inte noteras för kammarrätterna där antalet balanserade mål ökade fram till år 1985. Under år 1986 har dock en mindre minskning skett. I regeringsrätten har en ökning skett av antalet inkomna mål. Samtidigt har emellertid också antalet avgjorda mål ökat varför totalt sett en mindre minskning i antalet balanserade mål kan noteras.

De extra insatser som under de senaste åren gjorts för att få ned balanserna i länsrätterna och kammarrätterna har sålunda haft effekt. Omloppstiden för skattemålen i länsrätten är dock fortfarande hög – 19 månader – vilket innebär att balanserna alltjämt är oacceptabelt stora. Som departementschefen uttalade i 1985 års budgetproposition (s. 93) bör målbalanserna inte vara större än att omloppstiden för skattemålen i allmänhet är högst ett år.

Vad utskottet anfört om domarbanan under anslaget Allmänna domstolarna äger naturligtvis giltighet även beträffande domarbanan vid förvaltningsdomstolarna.

Det föreslagna anslaget medger att domstolarna även under det kommande budgetåret kan arbeta med vissa förstärkningar för att arbeta av balanserna. Detta är, anser utskottet, nödvändigt särskilt mot bakgrund av justitieombudsmannens uttalande (beslut 1987-02-05, dnr 2520-1983 s. 5) att den långsamma skatteprocessen utgör ett allvarligt problem inte minst från rättssäkerhetssynpunkt. Utskottet anser att förslaget till anslag åt Allmänna förvaltningsdomstolarna bör godtas och tillstyrker bifall till propositionen.

Snabbare handläggning av taxeringsmål m. m.

I motion 408 förespråkar motionärerna, i syfte att påskynda handläggningen av skattemålen, att tidsgränser införs inom vilka taxeringsintendentens yttrande skall ha inkommit till domstolen resp. målet skall ha avgjorts.

I motion 411 efterlyses en prövning av olika möjligheter att förbättra domstolarnas balanser.

Talan mot taxeringsnämnds beslut sker enligt 73 § taxeringslagen (1956:623) genom besvär hos länsrätten. Den skattskyldiges motpart i taxeringsprocessen är taxeringsintendenten hos länsstatsskattmyndigheten. Den skattskyldiges besvär över taxeringsnämndens beslut skall enligt 76 §

taxeringslagen ha inkommit till länsrätten senast den sista februari året efter taxeringsåret medan taxeringsintendenten, för det fall han vill överklaga taxeringsnämndens beslut, har tid på sig till utgången av juni månad samma år. Innan länsrätten får fatta beslut i ett ärende skall motparten normalt beredas tillfälle att yttra sig. Kommunikation får underlätas bl. a. om det är uppenbart att talan inte kan bifallas (10 § förvaltningsprocesslagen).

Regler om yttrande eller dom inom viss tid så som motionärerna i motion 408 förespråkar saknas. I stället ankommer det på domstolen att bestämma när yttrande senast skall ha kommit in. Om yttrande inte kommit in inom föreskriven tid kan domstolen ändå avgöra ärendet (10 § förvaltningsprocesslagen).

Vad gäller domstolens ansvar för processledningen framhåller justitieombudsmannen i det förut omnämnda beslutet (1987-02-05, dnr 2520-1983 s. 7) att domstolens processledande funktion är odisputabel och att parterna i en process – den enskilde lika väl som det allmännas företrädare – har att ställa sig till efterrättelse de föreskrifter som domstolen meddelar under handläggningens gång. Domstolen måste å andra sidan, understryker justitieombudsmannen, noga överväga behovet av varje remiss. Vad gäller svarstidens längd anför justitieombudsmannen att det knappast kan vara att begära det orimliga att i normalfallet kräva att t. ex. en taxeringsintendent presterar ett första svar på en skattskyldigs besvär inom sex à sju månader, sommar- och julmånaderna oräknade.

Departementschefen framhåller i budgetpropositionen (s. 73) att det i en effektiv beredning av målen självfallet ligger att man inte slentrianmässigt föranstaltar om skriftväxling och härigenom orsakar parterna onödigt arbete och onödig tidsutdräkt.

I linje med detta uttalande har regeringen nyligen lagt fram förslag om vissa ändringar i förvaltningsprocesslagen (prop. 1986/87:113). I propositionen föreslås bl. a. att de allmänna förvaltningsdomstolarna får ökade möjligheter att avstå från skriftväxling i de fall där det inte finns anledning anta att talan kommer att bifallas. Vidare föreslås att ensamdomarkompetensen i länsrätten utvidgas så att den kommer att avse ändring av taxerad inkomst med högst 5 000 kr. i stället för som nu med högst 2 500 kr.

Utskottet anser att det är angeläget att alla möjligheter tas till vara för att öka effektiviteten vid handläggningen av skattemålen med den självklara begränsningen att åtgärderna inte får medföra risker för den enskildes rättstrygghet. Regeringen har nu lagt fram förslag i syfte att effektivisera skatteprocessen vilka inom kort kommer att prövas av riksdagen. Till detta kommer att olika frågor om processen i förvaltningsdomstolarna övervägs inom skatteförenklingskommittén. Vidare kan nämnas att andra frågor om rättegången, bl. a. sådana av rättssäkerhetsnatur, för närvarande övervägs inom regeringskansliet med sikte på en proposition till hösten. Mot denna bakgrund anser utskottet att riksdagen inte nu bör ta några initiativ vad gäller det processuella förfarandet i skattemålen.

Vad sedan gäller andra effektiviseringsåtgärder är utskottet självklart positivt till sådana. Utskottet delar justitieombudsmannens uppfattning beträffande domstolarnas ansvar för processledningen liksom även beträffande den tid inom vilken taxeringsintendents svar bör vara domstolen till

handa. Också andra åtgärder som är ägnade att förkorta handläggningstiderna vid domstolarna kan övervägas. Inom vissa länsrätter har t. ex. en temporär specialisering av domarpersonalen införts. En sådan specialisering måste dock som departementschefen framhåller i årets budgetproposition (s. 73) prövas efter de lokala förutsättningarna och i sak bestämmas på den nivån. Vidare har seminarier hållits i vilka bl. a. lagmännen vid länsrätterna deltagit för att förutsättningslöst diskutera vad som kan göras för att påskynda hanteringen av skattemålen. Det är sålunda klart, anser utskottet, att man på alla nivåer inom berörda myndigheter är på det klara med de problem som orsakas av den långsamma skatteprocessen och även att ett intensivt arbete pågår för att finna metoder för att få ned handläggningstiderna. Här vill utskottet, i linje med vad justitieombudsmannen uttalat i det tidigare omnämnda beslutet, också understryka vikten av att berörda myndigheter samarbetar på ett konstruktivt sätt för att påskynda förfarandet. Utskottet anser mot bakgrund av vad som här anförts att det inte heller beträffande effektiviseringsåtgärder erfordras något uttalande från riksdagen.

Utskottet avstyrker bifall till de här behandlade yrkandena i motionerna 408 och 411.

Antalet nämndemän i länsrätt

Enligt en ändring år 1983 i lagen om allmänna förvaltningsdomstolar är länsrätt domför med en lagfaren domare och tre nämndemän. Endast om det behövs med hänsyn till målets omfattning eller någon annan särskild omständighet får fyra nämndemän sitta i rätten (prop. 1982/83:126, JuU32, rskr. 314). Den dessförinnan gällande ordningen innebar att tre nämndemän vid sidan av den lagfaren domaren var tillräckligt för att länsrätten skulle vara domför men den medgav samtidigt utan begränsning att fyra nämndemän fick ingå i rätten. Det var vanligt att fyra nämndemän anlätades.

I motion 405 i denna del begärs att den gamla ordningen återinförs.

I lagstiftningsärendet år 1983 uttalade utskottet bl. a. att fyra nämndemän i fortsättningen borde medverka endast när det av sakliga skäl är motiverat.

Med anledning av motionsyrkanden har utskottet i april 1984, mars 1985 och april 1986 inte funnit anledning till annat ställningstagande i frågan än utskottet gett uttryck för år 1983.

När frågan om nämndemännens antal nu ånyo aktualiserats gör utskottet samma bedömning som i fjol, och utskottet avstyrker med anledning därav bifall till motion 405.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *medelsberäkningen*

att riksdagen med bifall till regeringens förslag till *Allmänna förvaltningsdomstolarna* för budgetåret 1987/88 anvisar ett förslagsanslag av 343 293 000 kr.,

2. beträffande *snabbare handläggning av taxeringsmål m. m.*
att riksdagen avslår motion 1986/87:Ju408 och motion 1986/87:Ju411 i denna del (yrkande 1 delvis),
3. beträffande *antalet nämndemän i länsrätt*
att riksdagen avslår motion 1986/87:Ju405 i denna del.

4. **Bostadsdomstolen och hyresnämnderna m. m.** Regeringen har under punkt D 4 (s. 74 och 75) föreslagit riksdagen att till Bostadsdomstolen och hyresnämnderna m. m. för budgetåret 1987/88 anvisa ett förslagsanslag av 39 296 000 kr.

Motioner

I motion 1986/87:Ju402 av Allan Ekström (m) hemställs under hänvisning till motion 1986/87:K205 att riksdagen hos regeringen begär förslag till avskaffande av hyresnämnd och bostadsdomstolen.

I motion 1986/87:Ju404 av Bengt Westerberg m. fl. (fp) hemställs såvitt nu är i fråga dels att riksdagen beslutar att de s. k. eko-domstolarna skall avvecklas fr. o. m. 1987/88 (yrkande 4), dels att riksdagen hos regeringen begär att en översyn av domstolsorganisationen görs i syfte att minska antalet specialdomstolar (yrkande 5).

I motion 1986/87:Ju406 av Carl Bildt m. fl. (m) hemställs under hänvisning till motion 1986/87:Bo205 att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförs om partssammansatta domstolar.

I motion 1986/87:Ju412 av Gunilla André (c) och Elving Andersson (c) hemställs att riksdagen hos regeringen begär en begränsad översyn av rättskipningens organisation i enlighet med vad som anförts i motionen.

I motion 1986/87:Ju413 av Per-Olof Strindberg m. fl. (m) hemställs att riksdagen hos regeringen begär en översyn av systemet med partssammansatta domstolar och specialdomstolar.

I motion 1986/87:Ju416 av Erling Bager m. fl. (fp) hemställs under hänvisning till motion 1986/87:Bo258 att riksdagen beslutar att som sin mening ge regeringen till känna vad som i motionen anförs om överförande av hyresnämnds och bostadsdomstols uppgifter till allmän domstol.

Utskottet

Medelsberäkningen

Regeringen föreslår en medelsanvisning om drygt 39,2 milj. kr., vilket innebär en planenlig real utgiftsminskning. Utskottet godtar förslaget.

Specialdomstolar m. m.

I de föreliggande motionerna riktas erinringar mot det nuvarande systemet med specialdomstolar och partssammansatta domstolar m. m. Särskilt vän-

der man sig mot hyresnämnderna och bostadsdomstolen. Arbetsdomstolen och marknadsdomstolen liksom ordningen med s. k. eko-domstolar berörs också. Motionerna mynnar ut i yrkanden om översyn eller avskaffande av det nuvarande systemet.

Frågor om rättskipningens organisation – däribland de frågor som tas upp i de nu aktuella motionerna – behandlades utförligt av utskottet under våren 1986 i betänkandet JuU 1985/86:28. Nu hänvisas till den redogörelse som lämnades där. Vid sitt ställningstagande till förslag om en översyn i riktning mot att nedbringa antalet speciella domstolar och liknande organ fann utskottet då sammanfattningsvis att det – i ett läge där snart sagt samtliga då aktualiserade motionsspörsmål antingen nyligen hade bedömts av statsmakterna eller var under övervägande – inte fanns tillräckliga skäl för riksdagen att initiera någon mera allmän eller principiell översyn. Det sagda borde emellertid enligt utskottets mening inte hindra att man, då frågor av detta slag kommer upp till bedömning i takt med att reformarbetet fortskrider, noga överväga behovet och lämpligheten av en särreglering.

Med anledning av de nu aktuella motionerna vill utskottet erinra om att rättegångsutredningen i ett betänkande som läggs fram i vår behandlar frågan om ett överförande av hyresprocessen till allmän domstol. Det skall också nämnas att regeringen nyligen beslutat om en allmän översyn av reglerna för rättegången i arbetstvister (dir. 1987:7). Översynen skall i första hand inriktas på att lämna förslag till vilka framtida uppgifter och verksamhetsformer arbetsdomstolen bör ha, särskilt som fullföljdsinstans. Av betydelse i sammanhanget är vidare att domstolsverket påbörjat ett arbete med att utvärdera ordningen med de s. k. eko-domstolarna som inrättades den 1 juli 1985.

Utskottet vidhåller den ståndpunkt i saken som utskottet intog förra året. Motionsyrkandena avstyrks.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *medelsberäkningen*

att riksdagen till *Bostadsdomstolen och hyresnämnderna m. m.* för budgetåret 1987/88 anvisar ett förslagsanslag av 39 296 000 kr.,

2. beträffande *specialdomstolar m. m.*

att riksdagen avslår motion 1986/87:Ju402, motion 1986/87:Ju404 i denna del (yrkandena 4 och 5), motion 1986/87:Ju406, motion 1986/87:Ju412, motion 1986/87:Ju413 och motion 1986/87:Ju416.

5. **Utrustning till domstolar m. m.** Utskottet tillstyrker regeringens förslag under punkt D 5 (s. 75) och hemställer

att riksdagen till *Utrustning till domstolar m. m.* för budgetåret 1987/88 anvisar ett reservationsanslag av 14 910 000 kr.

6. **Byggnadsarbeten för domstolsväsendet.** Regeringen har under punkt D 6 (s. 76 och 77) föreslagit riksdagen att dels bemyndiga regeringen att besluta om byggnadsarbeten för domstolsväsendet inom de kostnadsramar som förordats i propositionen, dels till Byggnadsarbeten för domstolsväsendet för budgetåret 1987/88 anvisa ett reservationsanslag av 30 000 000 kr.

Regeringens förslag under förevarande punkt innebär bl. a. att kostnadsramarna för pågående byggnadsprojekt ändras samt att kostnadsram förs upp för om- och tillbyggnad för Varbergs tingsrätt, där lokalsituationen länge varit bekymmersam. Genom detta projekt får även lokalfrågan för polis- och åklagarmyndigheten en bra lösning (jfr JuU 1986/87:23 p. 8 om byggnadsarbeten för polisväsendet).

Under detta ärendes beredning har utskottets uppmärksamhet riktats på lokalförhållandena för Stockholms tingsrätt. Efter ingången av år 1987 arbetar tingsrätten i två olika byggnader, dels rådhuset och dels i det nyligen färdigställda tingshuset i kvarteret Klamparen. I rådhuset finns åtta av tingsrättens nio brottmålsavdelningar. Rådhuset skall byggas om. Häri innefattas bl. a. förbättring av sessionssalarna och anordnande av utrymmen för nämndemän, parter och allmänhet. Till detta kommer bl. a. underhållsarbeten beträffande tak, fönster, fasader m.m. Regeringens förslag till medelsberäkning medger inte att ombyggnaden kan ske enligt tidigare planer. Senareläggningen medför automatiska utgifter och kostnadsökningar till betydande belopp.

Utskottet godtar regeringens förslag. Utskottet vill emellertid samtidigt – i linje med vad utskottet gjort vid ställningstagandet till frågan om byggnadsarbeten för polisväsendet – framhålla vikten av att man i planeringsarbetet beaktar de behov som dikteras av kraven på en god och effektiv domstolsverksamhet. Även här måste berättigade krav på en tillfredsställande arbetsmiljö tillgodoses. Sådana skäl får inte i längden stå tillbaka för t. ex. arbetsmarknadsmässiga och bostadspolitiska skäl. Utskottet utgår från att bl. a. frågan om ombyggnad av rådhuset i Stockholm i det fortsatta arbetet prövas mot bakgrund av vad nu sagts.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. att riksdagen bemyndigar regeringen att besluta om byggnadsarbeten för domstolsväsendet inom de kostnadsramar som förordats i propositionen,

2. beträffande *medelsberäkningen*

att riksdagen till *Byggnadsarbeten för domstolsväsendet* för budgetåret 1987/88 anvisar ett reservationsanslag av 30 000 000 kr.

Stockholm den 7 april 1987

På justitieutskottets vägnar

Karin Ahrland

Närvarande: Karin Ahrland (fp), Lars-Erik Lövdén (s), Hans Petersson i Helsingborg (s), Björn Körlof (m), Helge Klöver (s), Ulla-Britt Åbark (s), Hans Göran Franck (s), Hans Petersson i Röstånga (fp), Arne Svensson (m), Birthe Sörestedt (s), Elving Andersson (c), Eva Johansson (s), Göran Ericsson (m), Sven-Olof Nordlund (s) och Ingbritt Irhammar (c).

1. Delegering vid domstolarna (punkt 2, mom. 3)

Karin Ahrlund (fp) och Hans Petersson i Röstånga (fp) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 6 som börjar med "Som framgått" och slutar med "är i fråga" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets synsätt är ett fortsatt delegeringsarbete att se som ett viktigt led i strävandena att öka domarbanans attraktionskraft. Mot den bakgrunden vill utskottet understryka att en förutsättning för en framgångsrik delegering är att det finns välutbildad personal som är beredd att överta de juristgörömmål som kan vara aktuella. Ett sätt att tillgodose detta personalbehov kan vara att, efter modell från vad som tidigare gällt inom andra delar av statsförvaltningen, inrätta s. k. kanslistjänster vars innehavare genom domstolsverkets försorg fått en kvalificerad internutbildning inom domstolsområdet. Utskottet anser att domstolsverket bör få i uppdrag att utreda möjligheterna att inrätta sådana tjänster. Detta bör riksdagen med anledning av motion 404 i här behandlad del som sin mening ge regeringen till känna. Med hänsyn till vad utskottet ovan anfört saknas skäl till någon riksdagens åtgärd med anledning av yrkandet i motion 411.

dels att utskottets hemställan under moment 3 bort ha följande lydelse:

3. beträffande *delegering vid domstolarna m. m.*

att riksdagen dels med anledning av motion 1986/87:Ju404 i denna del (yrkande 2) som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört i detta hänseende, dels avslår motion 1986/87:Ju411 i denna del (yrkande 1 delvis).

2. Antalet nämndemän i domför sammansättning (punkt 2, mom. 4)

Björn Körlof (m), Arne Svensson (m) och Göran Ericsson (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 7 med "Utskottet delar" och slutar med "och 409" bort ha följande lydelse:

När utskottet nu på nytt behandlar frågan om antalet nämndemän i tingsrätt vill utskottet framhålla att det från såväl allmänt demokratiska synpunkter som av rätts säkerhetsskäl är angeläget att den i ett mål medverkande nämndemannagruppen har en så bred förankring i samhället som möjligt och en i politiskt hänseende allsidig sammansättning. Minskningen av nämndemännens antal från fem till tre i de flesta mål i tingsrätt innebär att den önskvärda allsidigheten och bredden har försämrats inom den del av rättsskipningen där tyngdpunkten i praktiken ligger för de allra flesta människor. Utskottet vill här som sin bestämda mening framhålla att de skäl som i lagstiftningsärendet år 1983 ansågs tala för att nämndemännen bör vara fem i mål om brott för vilka gäller visst straffminimum i princip talar med samma styrka för denna sammansättning även i övriga mål. Gränsen mellan å ena sidan mål som innehåller komplicerade bevisvärderingsfrågor och grannliga överväganden i fråga om påföljdsval och å andra sidan mål utan sådana inslag går inte vid två års fängelse som straffminimum för

brottet. Det kan nämligen inte sägas att frågorna om bevisvärdering och påföljdsval generellt sett är vare sig mera ofta förekommande eller mera grannliga i mål av den allvarligare kategorin än i mål av den andra kategorin. Det kan inte heller sägas att påföljderna i mål av den ena kategorin generellt är mera ingripande för den tilltalade än i mål av den andra kategorin. Betydelsen av omsorg och grannligheten vid rättens bedömning kan i stället med fog sägas vara lika stor i båda slagen av mål, och prövningen av alla enskildheter i ett mål kan allmänt sett antas ske på ett bättre sätt och med större säkerhet om fem lekmän deltar i stället för endast tre. Detta förhållande förändras inte av att den nu föreliggande utvärderingen av sammansättningsreglerna inte visar några mätbara effekter på rättskipningen i form av en högre andel överklagade eller ändrade domar från tingsrätterna.

Vad nu sagts leder utskottet till uppfattningen att domförhetsreglerna för tingsrätt bör ändras på så sätt att den ordning som gällde före ändringen år 1983 återinförs; det antal nämndemän som normalt skall delta i avgörandena bör således bestämmas till fem. Den nu förordade ändringen av domförhetsreglerna bör få till följd att de gamla omröstningsreglerna återtas. De skäl som i samband med 1971 års underrättsreform anfördes för den omröstningsordningen äger nämligen fortfarande bärkraft. För en utförlig redovisning av ämnet hänvisar utskottet till proposition 1969:44 s. 197–221, 1LU 38 s. 51 och JuU 1981/82:40 s. 8.

Utskottet anser mot bakgrund av det anförda att de före den 1 juli 1983 gällande reglerna för nämndemäns medverkan i tingsrätt bör återinföras. Detta bör ske snarast möjligt och på ett sätt som föranleder minsta möjliga övergångsproblem.

Vad utskottet nu med anledning av motion 401, motion 405 i aktuell del och motion 409 har anförts bör ges regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 4 bort ha följande lydelse:

4. beträffande *antalet nämndemän i domför sammansättning* att riksdagen med anledning av motion 1986/87:Ju401, motion 1986/87:Ju405 i denna del och motion 1986/87:Ju409 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anförts i detta hänseende.

3. Det totala antalet nämndemän (punkt 2, mom. 5)

Karin Ahrlund (fp), Hans Petersson i Röstångå (fp), Elving Andersson (c) och Ingbritt Irhammar (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 8 med "Det saknas" och slutar med "inte bifallas" bort ha följande lydelse:

Antalet nämndemän är i dag närmare 8 000. En minskning av antalet nämndemän dithän att tjänstgöringsfrekvensen ökar från nuvarande 6–10 till 11–20 dagar om året (1980 års tjänstgöringsfrekvens) innebär att antalet lekmannarepresentanter i de allmänna domstolarna och de allmänna förvaltningsdomstolarna kan komma att halveras. Utskottet avvisar en sådan utveckling.

Enligt utskottets mening kan en så kraftig reduktion av nämndemannakåren medföra att lekmännens medverkan i domstolsarbetet begränsas på ett olämpligt sätt.

Frågan om lekmanamedverkan i domstolsprocess och därmed frågan om antalet nämndemän bör enligt utskottets uppfattning prövas först i anslutning till de överväganden som sker med anledning av rättegångsutredningens fortsatta arbete. Riksdagen bör därför uttala att antalet nämndemän för närvarande inte bör förändras.

dels att utskottets hemställan under moment 5 bort ha följande lydelse:

5. beträffande *det totala antalet nämndemän*
att riksdagen med anledning av motion 1986/87:Ju411 i denna del (yrkande 2) som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört i detta hänseende.

4. Stöd till nämndemannaorganisationer m. m. (punkt 2, mom. 7)

Elving Andersson (c) och Ingbritt Irhammar (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 9 med "I anslutning" och slutar med "av utskottet" bort ha följande lydelse:

I anslutning härtill kan noteras uttalandet i budgetpropositionen (s. 63) att den anslagspost från vilket nu ifrågavarande bidrag utgår bör räknas upp med 500 000 kr. och att av detta belopp en del enligt domstolsverkets närmare bestämmelser skall avsättas för nämndemannainformation, studieresor för nämndemän m. m. Härtill vill utskottet framhålla att det enligt utskottets mening är viktigt att den verksamhet som bedrivs av Nämndemännens riksförbund – främst genom utgivandet av tidningen Nämndemannen – ges ett ökat stöd och att domstolsverket beaktar detta i sitt löpande arbete med medelsfördelning och i samband med annat arbete med anknytning till nämndemännens verksamhet.

Vad utskottet sålunda – med anledning av motionerna 414 och 714 – anfört bör ges regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 7 bort ha följande lydelse:

7. beträffande *stöd till nämndemannaorganisationer*
att riksdagen med anledning av motionerna 1986/87:Ju414 och 1986/87:Ju714 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

5. Medelsberäkningen (punkt 2, mom. 14)

Björn Körlof (m), Arne Svensson (m) och Göran Ericsson (m) anser – under förutsättning av bifall till reservation 2 –

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 4 med "I fråga om" och slutar med "om medelsanvisning" bort ha följande lydelse:

Yrkandet i motion 809 har sin grund i motionärernas krav på att antalet nämndemän i domför sammansättning i tingsrätt skall höjas från tre till fem. Denna fråga behandlar utskottet i ett följande avsnitt i detta betänkande. Som framgår där anser utskottet att prövningen av målen kan förväntas ske på ett bättre sätt och med större säkerhet om fem lekmän deltar i stället för endast tre. Nämnden måste nämligen enligt utskottets uppfattning för att väl fylla sin uppgift vara så sammansatt att den kan representera olika

värderingar och åsikter i samhället och tillhandahålla kunskaper om och insikter i olika slags samhällsangelägenheter. Med fem nämndemän kommer ökade kostnader att följa. Enligt utskottets bedömning bör, såsom begärs i motion 809, den av departementschefen gjorda medelsberäkningen därför höjas med 15 milj. kr.

dels att utskottets hemställan under moment 14 bort ha följande lydelse:

14. *beträffande medelsberäkningen*

att riksdagen med bifall till motion 1986/87:Ju809 i denna del (yrkande 5) samt med anledning av regeringens förslag till *Allmänna domstolar-na* för budgetåret 1987/88 anvisar ett förslagsanslag av 1 083 354 000 kr.

6. Antalet nämndemän i länsrätt (punkt 3, mom. 3)

Björn Körlof (m), Arne Svensson (m) och Göran Ericsson (m) anser – under förutsättning av bifall till reservation 2 –

dels att den del av utskottets yttrande på s. 22 som börjar med "När frågan" och slutar med "till motion 405" bort ha följande lydelse:

Med hänvisning till de argument för en bred och allsidig lekmanamedverkan som utskottet har redovisat i det föregående i fråga om tingsrätternas sammansättning anser utskottet att även för länsrätternas vidkommande den tidigare gällande ordningen bör återinföras. Detta bör ske på motsvarande sätt som utskottet förordat beträffande tingsrätterna.

Vad utskottet nu har anfört bör ges regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 3 bort ha följande lydelse:

3. *beträffande antalet nämndemän i länsrätt*

att riksdagen med anledning av motion 1986/87:Ju405 i denna del som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört i detta hänseende.

7. Specialdomstolar m. m. (punkt 4, mom. 2)

Karin Ahrland (fp), Björn Körlof (m), Hans Petersson i Röstånga (fp), Arne Svensson (m), Elving Andersson (c), Göran Ericsson (m) och Ingbritt Irhammar (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 24 som börjar med "Utskottet vidhåller" och slutar med "Motionsyrkandena avstyrks" bort ha följande lydelse:

Den bild som organisationen av rättskipningen i speciella domstolar och liknande organ företer ger enligt utskottets mening onekligen intryck av splittring, svåröverskådlighet och inkonsekvens. Remissopinionen vid utskottets behandling av saken förra året var också överlag positiv till att en översyn bör ske i riktning mot att nedbringa antalet speciella domstolar och liknande organ. Ett flertal av ifrågavarande domstolar och organ är partssammansatta, dvs. utöver lagfarna ledamöter finns även ledamöter utsedda av vissa intresseorganisationer.

Förekomsten av dessa domstolar och organ kan – såsom påvisats vid riksdomstolsbehandlingen av liknande frågor tidigare – ge upphov till nackdelar som ytterst drabbar de enskildas rättssäkerhet. Snarlika rättsliga frågor kan bedömas olika i specialdomstolar och allmänna domstolar. Allmänheten får svårare att förutsäga följderna av vissa rättshandlingar. Detta problem accentueras i de fall en specialdomstols avgörande inte kan överklagas till högre rätt. Ordningen strider också mot huvudprincipen att rättskipningen skall vara lokalt förankrad och i praktisk omfattning ske under medverkan av ortens lekmän. Vad särskilt gäller domstolar och organ som är partssammansatta kan ifrågasättas om dessa kan anses vara oavhängiga och opartiska på det sätt som stadgas i artikel 6 i Europarådets konvention om de mänskliga rättigheterna.

Mot denna bakgrund gör utskottet den bedömningen att det – utan hinder av att näraliggande frågor aktualiserats i olika sammanhang – finns anledning att överväga att avskaffa vissa speciella domstolar och liknande organ. Som anförts i tidigare sammanhang kan rättens behov av särskild sakkunskap tillgodoses på annat sätt än genom systemet med specialdomstol, t. ex. genom sakkunnigbevisning eller genom medverkan av experter i den vanliga domstolen. Starka skäl talar vidare för att införa en sådan ordning att vissa sådana domstolars och organs avgöranden kan i vanlig ordning prövas av hovrätt och högsta domstolen.

Vad särskilt gäller hyresprocessen vill utskottet i likhet med motionärerna framhålla att övertygande skäl talar för att detta målområde förs över till allmän domstol och att således hyresnämnderna och bostadsdomstolen avskaffas. Att så sker med det snaraste är i själva verket enligt utskottets mening av central betydelse för vidmakthållandet av vår rättskultur.

Sammanfattningsvis bör enligt utskottets mening göras en på sätt framgår av det föregående begränsad översyn i syfte att nedbringa antalet speciella domstolar och organ. Av särskild vikt vid de ställningstaganden som sålunda förestår är att beakta intresset av att vidmakthålla en bred kunskap och en allmän överblick över hela det juridiska fältet hos dem som är verksamma inom det ordinära domstolssystemet. Som utskottet framhållit i ett tidigare sammanhang är detta nämligen av vital betydelse inte bara för de enskilda medborgare som kommer i kontakt med rättsväsendet utan också för statsverksamheten i stort. Under översynsarbetet är det enligt utskottets mening naturligt att överväga den lämpliga fördelningen av målgrupper mellan de allmänna domstolarna och de allmänna förvaltningsdomstolarna. Samordning bör också ske med det aviserade översynsarbetet rörande domarbanans utformning. Det bör ankomma på regeringen att besluta om formerna för den översyn utskottet sålunda förordar. Därvid bör också beaktas behovet av ändrade direktiv för de överväganden som redan pågår, t. ex. rörande de s. k. eko-domstolarna, hyresprocessen och rättegången i arbetstvister.

Vad utskottet nu med anledning av de aktuella motionsyrkandena anfört bör ges regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 2 bort ha följande lydelse:

JuU 1986/87:25

2. beträffande *specialdomstolar m. m.*

att riksdagen med anledning av motion 1986/87:Ju402, motion 1986/87:Ju404 i denna del (yrkandena 4 och 5), motion 1986/87:Ju406, motion 1986/87:Ju412, motion 1986/87:Ju413 och motion 1986/87:Ju416 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om en översyn i syftet att nedbringa antalet speciella domstolar och organ m. m.

Särskilt yttrande

Nämndemännens försäkringsskydd (punkt 2, mom. 9)

Björn Körlof (m), Arne Svensson (m) och Göran Ericsson (m) anför:

I motion 1986/87:Ju711 yrkas att nämndemännen skall skyddas genom en särskild kollektiv olycksfallsförsäkring. Bakgrunden är den att nämndemännen själva och deras organisation Nämndemännens riksförbund har haft uppfattningen att de helt saknar försäkringsskydd. Så är emellertid inte fallet utan nämndemännen är arbetsskadeförsäkrade i likhet med arbetstagare och andra uppdragstagare. Däremot saknar nämndemännen s. k. trygghetsförsäkring (TFA). Utgångspunkten för motionen – alltså att nämndemännen helt saknar försäkringsskydd – har präglat beredningen av saken. Vi noterar de brister som föreligger och vill framhålla att vi avser att framgent verka för att få hela nämndemannakåren trygghetsförsäkrad.

Innehållsförteckning

JuU 1986/87:25

Sammanfattning	1
1. Domstolsverket	1
2. Allmänna domstolarna	1
Motioner	1
Utskottet	3
Medelsberäkningen	3
Sjuhäradshäradets tingsrätt	4
Etiska regler för domare m. fl.	5
Delegering vid domstolarna m. m.	5
Antalet nämndemän i domför sammansättning	6
Det totala antalet nämndemän	7
Kvinnor och män i rätten	8
Stöd till nämndemannaorganisationer m. m.	9
Nämndemännens försäkringsskydd	10
Mottagningserkännande från domstolar	11
Fullständig domskrift till tilltalad	13
Motivering av beslut att vägra prövningstillstånd	16
Vittnesplikt för tolkar	17
Utskottets hemställan	18
3. Allmänna förvaltningsdomstolarna	19
Motioner m. m.	19
Utskottet	20
Medelsberäkningen	20
Snabbare handläggning av taxeringsmål m. m.	20
Antalet nämndemän i länsrätt	22
Utskottets hemställan	22
4. Bostadsdomstolen och hyresnämnderna m. m.	23
Motioner	23
Utskottet	23
Medelsberäkningen	23
Specialdomstolar m. m.	23
Utskottets hemställan	24
5. Utrustning till domstolar m. m.	24
6. Byggnadsarbeten för domstolsväsendet	24
Utskottet	25
Utskottets hemställan	25
Reservationer	26
1. Delegering vid domstolarna (punkt 2, mom. 3) (fp)	26
2. Antalet nämndemän i domför sammansättning (punkt 2, mom. 4) (m)	26
3. Det totala antalet nämndemän (punkt 2, mom. 5) (fp, c)	27
4. Stöd till nämndemannaorganisationer m. m. (punkt 2, mom. 7) (c)	28
5. Medelsberäkningen (punkt 2, mom. 14) (m)	28
6. Antalet nämndemän i länsrätt (punkt 3, mom. 3) (m)	29
7. Specialdomstolar m. m. (punkt 4, mom. 2) (m, fp, c)	29
Särskilt yttrande	31
Nämndemännens försäkringsskydd (punkt 2, mom. 9) (m)	31